

Orijinal Kaynak: Rothbard, Murray. (1965, April 01). "Left and Right: The Prospects for Liberty," *Libertarianism*. <https://www.libertarianism.org/articles/left-and-right-prospects-liberty>

Atıf Şekli: Rothbard, Murray. (2022, Mart 23). "Sol ve Sağ: Özgürlük Beklentileri," Çev. Esmanur Coşkun, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/sol-sag-ozgurluk-beklentileri

Sol ve Sağ: Özgürlük Beklentileri

Murray Rothbard

Türkçesi: Esmanur Coşkun

Muhafazakârlar, farkında olsalar da olmasalar da epeydir uzun vadeli karamsarlıkla damgalanıyor. Uzun vadeli akımın ve dolayısıyla zamanın kendilerinin aleyhinde olduğuna ve böylece önlenemez akımın yurtiçinde sol devletçiliğe, yurtdışında ise komünizme doğru yöneldiğine inanıyorlar. Muhafazakârların garip kısa vadeli iyimserliğinin sorumlusu bu uzun vadeli umutsuzluk. Çünkü uzun vadede umutları kalmayan muhafazakârlar, başarılı olabilmek için tek umutlarının şimdiki zamanda olduğuna inanıyor. Dış ilişkilerde, bu bakış açısı muhafazakârların komünizm ile çaresiz müsabakalara girişmesine yol açıyor. Çünkü ne kadar uzun süre beklerlerse başlarına o kadar kötü şeyin geleceğine inanıyorlar. İç ilişkilerde ise bu, hep kazanmayı umdukları ama asla kazanamadıkları bir sonraki seçime tamamen odaklanmalarına yol açıyor. Uzun vadeli umutsuzluk tarafından kuşatılan muhafazakârlar seçim gününden ötesini planlamayı ya da düşünmeyi reddediyor.

Fakat hem kısa hem de uzun vadeli karamsarlık tam da muhafazakârlığın hak ettiği şey. Çünkü muhafazakârlık sanayileşme öncesi dönemden kalan eski rejimin gittikçe yok olan bir kalıntısı ve bu yüzden bir geleceği yok. Çağdaş Amerikan biçimiyle en son meydana gelen Muhafazakâr Uyanış can çekişen, aşırı tutucu, kırsal, küçük bir kasaba olan, beyaz Anglo-Sakson Amerika'nın ölüm sancılarını somutlaştırdı. Peki özgürlük umutları? Bir sürü liberter yanlılıkla özgürlük prognozunu görünüşte daha güçlü ve sözde müttefik muhafazakâr hareketiyle bağdaştırdığından bu bağ, modern liberterin karakteristik uzun vadeli karamsarlığının anlaşılmasını kolaylaştırıyor. Ancak bu makale, yurtiçinde ve yurtdışında kısa vadeli özgürlük beklentileri zayıf görünse de liberterlerin sergilemesi gereken tutumun yok edilemez uzun vadeli iyimserlik olduğunu iddia ediyor.

Bu iddianın gerekçesi, 18. yüzyıldan önce Batı Avrupa'da (ve Batı dışındaki yerlerde hâlâ mevcut olan) bir Eski Düzenin varlığını savunan tarih görüşüne dayanıyor. Eski Düzen feodalite ya da doğu despotizmi şeklini alsa da zorbalık, istismar, durgunluk, kast sistemi

ve nüfusun büyük çoğunluğunun ümitsizliği ve açlığı ile göze çarpıyordu. Özetle, hayat “berbat, yabancı ve kısaydı.” İşte Maine’in bahsettiği “statü toplumu” ve Spencer’ın bahsettiği “askeri toplum.” Yönetici sınıflar ya da kastlar; fetihlerle ve insanları, yönetime geçmeleri için kendilerine kutsal bir izin verildiğine inandırarak hüküm sürüyorlardı.

Eski Düzen özgürlüğün en büyük ve en kuvvetli düşmanıydı ve hâlâ da öyle; özellikle geçmişte daha kuvvetliydi çünkü o zamanlar Eski Düzeni çökertmek zordu. Eski Düzenin tarihin başlangıcından beri tüm uygarlıklarda var olduğunu göz önünde bulundurursak 18. yüzyıldaki liberal devrimin elde ettiği zaferin görkemini ve önemini daha fazla takdir edebiliriz.

Bu mücadelenin bazı boyutları, 19. yüzyılın sonlarında Batı Avrupa tarihi hakkında liberalizm karşıtı Alman tarihçilerin aşladığı bir mit aracılığıyla örtbas edildi. Bu mit, erken modern dönemde kapitalizmin gelişmesi için mutlak monarşilerin ve merkantilizmin yükselmesinin gerekli olduğu yönündeydi. Çünkü mutlak monarşi ve merkantilizm, tüccarları ve halkı yerel feodal kısıtlamalardan kurtarmaya hizmet ediyordu. Gerçekte durum hiç de böyle değildi; Kral ve ulus devleti bunun aksine tam da piyasa ekonomisinin büyümesiyle gücünü kaybeden feodaliteyi yeniden yürürlüğe koyarak ve güçlendirerek süper feodal bir derebeyi görevi görmüşlerdi. Kral kendi kısıtlamalarını ve tekel ayrıcalıklarını feodal rejiminkilere dayattı. Mutlak hükümdarlar, Eski Düzeni öncekinden bile daha despot bir hâle getirmişti. Aslında Kapitalizm ilk önce ve çok aktif bir şekilde özellikle merkezi devletin zayıf ya da hiç olmadığı yerlerde gelişmişti: İtalyan şehirleri, Hansa Birliği, 17. yüzyıl Hollanda konfederasyonu gibi... En sonunda, eski düzen iki şekilde çökertilmiş ya da gücünü kaybetmişti. İlki, feodal düzenin çatlakları arasından genişleyen endüstri ve piyasa sayesindeydi. (Örneğin, İngiltere’de endüstrinin; feodal, devlet ve lonca kısıtlamalarının ötesinde kırsal kesimde gelişmesi.) Bundan daha önemlisi Eski Düzeni ve eski yönetici sınıflarını çökerten bir dizi sarsıcı devrimdi: 17. yüzyıldaki İngiliz Devrimleri, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi... Bunların hepsi Sanayi Devrimi’ne, bireysel hürriyet adına en azından kısmî zaferlere, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasına ve uluslararası barışa öncülük etmişti. Statü toplumu yerini en azından kısmen “toplumsal sözleşme”ye bırakırken askeri topluluk yerini kısmen “sanayi toplumu”na bıraktı. Nüfusun büyük bir kısmı artık, emeğin hareketliliğine ve umut etmeye bile zar zor cüret edebildikleri yaşam standartlarındaki hızla artışa kavuşmuşlardı. Liberalizm gerçekten de Batı dünyasına sadece özgürlük değil aynı zamanda barışa dair bir umut ve bir sanayi toplumuna özgü artan hayat standartlarını getirdi. Ama belki de bunlardan daha da önemlisi insanlara umut vermiş olmasıydı, insanları asırlık durgunluk ve çaresizliklerinden kurtaran bir umut...

Kısa bir süre sonra Batı Avrupa’da, bu yeni devrim olgusunu merkezine alan iki büyük siyasi ideoloji gelişti. Bunlardan biri umudun, radikalliğin, özgürlüğün, Sanayi Devrimi’nin, ilerlemenin ve insanlık cemiyetinin tarafında olan Liberalizmdi. Diğeri ise hiyerarşiyi,

devletçiliği, teokrasiyi, köleliği ve eski düzendeki sınıf ayrımını yeniden canlandırmak isteyen muhafazakârlıktı. Muhafazakârlar ideolojik atmosferi gerici romantizm, gelenek, teokrasi ve irrasyonelizm çağrılarıyla kararttı. Siyasi ideolojiler, ideolojik yelpazenin en “Solunda” liberalizm ve en “Sağında” muhafazakârlık bulunacak şekilde kutuplaştırılmıştı. Gerçek liberalizmin özünde radikal ve devrimsel olduğu Lord Acton (düşünce tarihinde yaşlandıkça radikalleşen insanlardan biri) tarafından zekice fark edilmişti: “Liberalizm yapılması gereken şeyin ne olduğuna aldırmaksızın yapılması gereken şeyi diler.” Bu bakış açısını tasarlarırken tesadüfen “kalıcı devrim” konseptini bulan Troçki değil Acton’dı. Gertrude Himmelfarb’ın Acton üzerine yaptığı harika çalışmasında ifade ettiği gibi:

Onun felsefesi, geleceğin geçmişin bariz bir düşmanı olarak görüldüğü ve geçmişin ahlaka uymak dışında hiçbir otoritesinin olmadığı noktaya geldi. Acton, bu liberal tarih teorisini ciddiye almanın, “yapılması gerekenin ne olduğu”na değil “yapılması gerekenin yapılması”na öncelik vermenin, “kalıcı bir devrim” hazırlamak olduğunu kabul etti.

Acton’ın açılış törenindeki konuşmasında ima ettiği ve notlarında açıkça itiraf ettiği “kalıcı devrim,” Acton’ın tarih felsefesinin ve siyaset teorisinin zirvesiydi. Vicdanla, insanların içlerinde iyinin ve kötünün bilgisinin bulunmasıyla ilgili bu düşünce, geçmişin kutsallığını yok ettiğinden devrimin temeliydi. “Liberalizm özünde devrimseldir.” demişti Acton. “Gerçekler fikirlere boyun eğmelidir. Mümkünse barışçıl ve sabırlı bir şekilde. Mümkün değilse şiddete başvurulur” (Himmelfarb, 1962: 204-5).

Acton, liberallerin Whig üyelerini geride bıraktığını yazdı:

Whig üyeleri uzlaşma ile yönetilir. Liberaller ise fikirlerin saltanatına önyak olur... Biri pratiktir, kademelidir, uzlaşmaya hazırdır. Diğeri ise bir ilkeyi felsefi olarak tasarlar. Biri bir felsefeyi hedefleyen bir politikadır. Diğeri ise bir politikayı amaçlayan bir felsefedir (Himmelfarb, 1962: 209).

Liberalizme ne oldu? Neden 19. yüzyılda düşüşe geçti? Bu soru üzerinde birçok kez düşünüldü ama belki de en temel nedeni liberalizmin hayati elementlerinin içten çürümesiydi. Çünkü Batı’da Liberal Devrim’in kısmi başarısı ile liberaller, sönük ve kusurlu statükonun salt bir savunusuyla yetinmek üzere gitgide radikal coşkularını ve böylece liberal hedeflerini terk etti. Bu çürümenin iki felsefi kökeni olabilir: İlki asli haklardan ve “yüksek hukuk” teorisinden faydacılık adına feragat etmek. Çünkü yalnızca asli haklar ve yüksek hukuk teorisinin biçimleri var olan sistemin dışında statükoya meydan okumak için radikal bir temel sağlayabilir ve yalnızca bu tür bir teori suçlu yöneticileri adaletin ellerine bırakmanın gerekliliğine odaklanarak liberter mücadeleye bir aciliyet duygusu kazandırır. Öte yandan faydacılar (*utilitarians*) çıkarları adına adaletten vazgeçerken kaçınılmaz bir şekilde var olan düzenin tarafsız savunucuları hâline geliyorlar.

Liberalizmin düşüşe geçmesi üzerindeki ikinci büyük felsefi etki, liberalizmin toplumda radikal bir güç hâline gelmesi için son dokunuşları yapan evrimcilik ya da Sosyal Darwinizm idi. Çünkü sosyal Darwinistler son derece yavaş, son derece kademeli sosyal

evrimin dünyasında tarihi ve toplumu toz pembe gördüler. Tarihteki hiçbir yönetici sınıfının gücünden kendi iradesiyle vazgeçmediği ve bu nedenle Liberalizmin bir dizi devrim aracılığıyla ilerleme kaydetmesi gerektiği gerçeğini göz ardı eden Sosyal Darwinistler, bireyciliğin bir sonraki kaçınılmaz aşamasına kadar binlerce yıllık sonsuz aşamalı evrimi huzurla ve neşeyle bekledi.

Herbert Spencer 19. yüzyılda liberalizmin çöküşünü kendi içinde somutlaştıran bir düşündürdü. Spencer en başta fazlasıyla radikal bir liberal, hatta neredeyse saf bir liberterdi. Ancak sosyoloji ve sosyal Darwinizm virüsü ruhunu ele geçirdikçe Spencer, dinamik bir tarihsel hareket olarak liberterizmi terk etti. Kısaca, nihai bir saf özgürlük idealini dört gözle beklerken Spencer, özgürlüğün zaferinin kaçınılmaz olduğunu fakat bunun ancak bin yıllık bir evrim sonrasında gerçekleşeceğini gördü ve mücadeleci ve radikal bir öğretiyi olan liberalizmi terk etti ve liberalizmini pratikte, 19. yüzyılın sonunda gelişmekte olan kolektivizme karşı bir direniş hareketi olarak sınırladı. İlginçtir ki, Spencer'ın stratejideki yorgun "sağ"a kayışı, kısa sürede teoride de sağa doğru bir kayma hâline geldi. Öyle ki Spencer, teoride bile saf özgürlüğü terk etti. *Social Statics* kitabındaki "Devleti Görmezden Gelme Hakkı" bölümünü bile reddetti.

İngiltere'de klasik liberaller, radikalizmden yarı muhafazakârlığa geçmeye 19. yüzyıl başlarında başladı. Bu geçişin mihenk taşı, Britanyalıların İrlanda'daki ulusal özgürlük mücadelesine karşı takındıkları liberal tavrıydı. Bu mücadele, Britanya siyasi emperyalizmine ve bu emperyalizmin dayattığı feodal toprak beyliğine karşıydı. İrlandalıların ulusal bağımsızlık mücadelelerine ve özellikle feodal baskıya karşı köylülerin mülkiyetine Muhafazakâr bir körlükle bakarak Britanyalı liberaller (Spencer da dahil), feodal toprak sistemine karşı mücadeleden doğan gerçek liberalizmi terk ettiklerini sembolize ettiler. Yalnızca radikal liberalizmin yuvası Amerika Birleşik Devletleri'nde asli haklar ve yüksek hukuk teorisi ve bunları izleyen radikal liberal hareketleri 19. yüzyılın ortalarına kadar ön planda durmaya devam etti. Jackson'cu ve kölelik karşıtı hareketler Amerikan yaşamındaki son güçlü radikal liberter hareketleriydi (Becker, 1958: Chapter VI).

Böylece insanlar Liberalizmden vazgeçtiğinden artık Batı dünyasında bir Umut partisi, Devlet'e ve Eski Düzen'in kalıntılarına karşı mücadele edecek "Solcu" bir hareket kalmamıştı. Bu boşluktan, radikal liberalizmin yok olmasıyla ortaya çıkan bu yoksunluktan yeni bir akım ortaya çıktı: Sosyalizm. Bugünkü liberterler sosyalizmi özgürlükçülüğün tam karşıtı olarak düşünürler. Ama bu günümüz liberterlerinde ideolojik karışıklıklara yol açan ciddi bir hatadır. Bahsettiğimiz üzere Muhafazakârlık özgürlüğün tam karşıtı ve sosyalizm ise muhafazakârlığın solunda olmakla birlikte özünde kafası karışık, ikisinin ortasında kalmış bir hareketti. İkisinin ortasındaydı ve hala da öyle çünkü sosyalizm Muhafazakâr araçlar yoluyla Liberal amaçlara ulaşmaya çalışır.

Kısaca, Sosyalizmin klasik liberalizmin mirasçısı olduğunu iddia eden Russell Kirk de Sosyalizmi Muhafazakârlığın mirasçısı olarak gören Ronald Hamowy de haklı. Çünkü burada sorulması gereken soru bu merkezci hareketin hangi yönlerine odaklanıyor oluşumuz. Sosyalizm tıpkı Liberalizm gibi ve Muhafazakârlığın aksine endüstriyel sistemi ve özgürlük, sağduyu, devingenlik, kalkınma, daha yüksek yaşam standartları ve teokrasi ve savaşın sonunu getirme gibi liberal amaçları kabul etmiştir ama bu amaçlara ulaşmak için devletçilik, merkezi planlama, cemaatçilik gibi Muhafazakâr yollar kullanmayı denemiştir. Ya da daha iyi bir ifadeyle, Sosyalizmin en başından beri iki farklı kolu vardı: biri Saint-Simon'dan başlayarak devletçiliği, hiyerarşiyi ve kolektivizmi yücelten ve dolayısıyla yeni endüstriyel uygarlığı kabul etmeye ve ona hükmetmeye çalışan muhafazakârlığın izdüşümü olan Sağcı otoriter koldu. Diğeri ise devrimsel olan ve liberalizm ile sosyalizmin liberter amaçlarına ulaşmak isteyen Solcu koldu. Bu solcu kolun öncelikli amacı, devlet aygıtlarını yok etmek ve “Devlet’in solması”nı ve “sömürücülüğün bitmesi”ni sağlamaktı. İlginçtir ki, “insanların yönetiminin yerine araçların idaresinin geçmesi” şeklindeki Marksist ifadenin, 19. yüzyıl başlarındaki Fransız radikal liberal Charles Comte (Auguste Comte ile hiçbir akrabalığı yoktur) ve Charles Dunoyer'den geldiğini söyleyebiliriz. “Sınıf çatışması” kavramı da kendilerinden geliyor olabilir. Tabi, Dunoyer ve Comte'ye göre karşıt sınıflar, iş adamları ve işçiler değil, toplumdaki üreticiler (özgür iş adamları, işçiler, köylüler vb.) ve Devlet aygıtını oluşturan ayrıcalıklı sömürücü sınıflardı.¹ Saint-Simon, karışık ve kaotik hayatında bir zamanlar, Comte ve Dunoyer'e yakındı ve sınıf analizini onlardan kaptı, bu süreçte her şeyi allak bullak etti ve piyasadaki iş adamlarını, feodal toprak beylerini ve devletin ayrıcalık sağladığı diğerlerini “sömürücü” kategorisine soktu. Marx ve Bakunin'de bu analizi Saint-Simonculardan aldı ve bunun sonucunda tüm Solcu Hareket yanlış yönlendirildi. Çünkü bunun sonrasında, baskıcı Devlet'ten kurtulmak için üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyetlerinden de kurtulmak gerekti. Özel mülkiyeti reddeden Solcu Sosyalistler, bir içsel çatışmanın içinde kaldılar: Devlet Devrimden sonra ortadan kalkacaksa o zaman “kolektif” devasa bir Devlet'e dönüşmeden mülkiyetini nasıl yönetecek? Bu ne Marksistlerin ne de Bakuninistlerin çözebildiği bir çelişkiydi.

Radikal liberalizmi bir “Sol” parti yerine koyarak Sosyalizm 20. yüzyılın başlamasıyla beraber bu içsel çelişkiye yenik düştü. Birçok Sosyalist (Fabiyanlar, Lassalleciler, hatta Marksistler) hızla sağa doğru yöneldi ve eski özgürlükçü devrim hedeflerinden ve ideallerinden ve Devlet'i söndürmekten vazgeçtiler. Devlet'e, mevcut duruma ve yeni merkantilizmin tüm yöntemlerine, teklici devlet kapitalizmine, emperyalizme ve 20. yüzyılda Avrupa toplumunda hızla başlayan savaşa kalıcı bir şekilde razı olan

¹ Comte ve Dunoyer ile ilgili bilgileri ve ideolojik spektrum ile ilgili bu analizin tümünü Mr. Leonard P. Liggio'ya borçluyum. Ütopyacı dürtünün olumlu ve dinamik yönleri için bkz. Milchman, 1964: 3-10. Ayrıca bkz. Ruhle, 1962: 166-78.

Muhafazakârlara dönüştüler. Çünkü Muhafazakârlık da modern bir endüstriyel sistemle başa çıkmak için yeniden biçimlenmiş ve yeniden gruplaşmış; doğrudan ve dolaylı olarak kapitalistlere ve yarı feodal toprak beyliklerine yarar sağlamak için yenilenmiş bir merkantilizm haline gelmişti. Sağ Sosyalizm ve yeni Muhafazakârlık arasındaki ilişki samimileşti. Sağ Sosyalizm benzer politikaları savunuyordu ama bunu demagojik halkçı bir maske takınarak yapıyordu. Böylece emperyalizmin diğer yüzü “sosyal emperyalizm” haline geldi. Joseph Schumpeter bunu “girişimcilerin ve diğer unsurların, ihracat tekerciliğinin başarısına bağlı gibi görünen sosyal refah tavizleri yoluyla işçileri baştan çıkardıkları bir emperyalizm...” olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 1955: 175).²

Tarihçiler İtalya’da ve Almanya’da Sağ sosyalizm ve Muhafazakârlık arasındaki bu ilişkiyi ve kaynaşmayı çoktan fark etmişti. Bu kaynaşma ilk Bismarckçılıkta daha sonra Faşizm ve Nasyonal Sosyalizmde görülmüştü. Nasyonal Sosyalizm, Muhafazakârlığın ulusçuluk, emperyalizm, militarizm, teokrasi ile eski ayrıcalıklı sınıfların hakimiyetini koruyacak ve güçlendirecek sağcı bir kolektivizm planlarını yerine getiriyordu. Ama tarihçiler benzer bir yapının İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde de ortaya çıktığını yeni yeni fark etmeye başladılar. Böylece Bernard Semmel 20. yüzyılın başlarında İngiltere’deki sosyal-emperyalist hareketini anlattığı kitabında, İngiltere’de Emperyalistlerin yükselişinin Fabian Derneği tarafından ne kadar hoş karşılandığını anlatmıştı (Semmel, 1960). İngiltere’deki Liberal Parti 1890’lı yılların ortasında, solda Radikaller, sağda Liberal-Emperyalistler olacak şekilde bölündüğünde Fabian Derneği’nin yardımcı lideri Beatrice Webb, Radikalleri “bırakınız yapsınlar ideolojisini desteklemekle ve emperyalist karşıtı olmakla” suçlarken Liberal-Emperyalistleri “kolektivist ve emperyalist” oldukları için övdü. George Bernard Shaw (kendisi daha sonra Stalin ve Mussolini’nin ve Sir Oswald Mosley’in iç politikalarını ısrarla övmüştür.) tarafından kaleme alınan resmî bir Fabian manifestosu *Fabianism and the Empire* (1900) Emperyalizmi övmüş ve “hâlâ sabit duran bireyci cumhuriyetçilik ideallerine ve müdahale etmeme politikasına tutunan” Radikalleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Buna karşın “Büyük Güç... bir bütün olarak uygarlığın çıkarları doğrultusunda (bir dünya imparatorluğunu) yönetmelidir.” demiştir. Bundan sonra Fabianlar; Toriler ve Liberal-Emperyalistler ile sıkı bir işbirliği içine girmişlerdir. Gerçekten de 1902’nin sonlarında Sidney ve Beatrice Webb bir grup danışmandan oluşan “The Coefficients” adında küçük gizli bir kulüp kurmuştur. Bu kulübün önde gelen üyelerinden ve aynı zamanda Muhafazakâr parti üyesi bir emperyalist olan Leopold S. Amery’nin de açıkladığı üzere:

Sidney ve Beatrice Webb sosyalist bir partinin erken zaferinden çok, refah devleti fikirlerinin, mütevazı bir oranda olsa bile yardım etmeye hazır olan herhangi biri tarafından

² Schumpeter modern emperyalizmin, kapitalizmin içsel bir aşaması olmaktan çok eski çağların kapitalizm öncesi emperyalizmine bir geri dönüş olduğunu ama bu sefer bir azınlık ayrıcalıklı kapitalistin emperyalist saldırganlığı teşvik etmek için feodal ve askeri sınıfa katıldığını tesadüfen fark etmiştir.

uygulamaya konulmasıyla ilgilendiler. Ne de olsa, Joseph Chamberlain'in kariyerinden de belli olduğu gibi, dış ilişkilerde Emperyalizm ile iç ilişkilerde yerel sosyalizm veya yarı sosyalizm kombinasyonunda doğal olmayan hiçbir şey yoktu (Amery, 1953: 74-5).

Amery'nin yazdığı üzere Coefficients kulübünün "Danışman ya da Genel Kurmay" görevindeki diğer üyeleri, Liberal-Emperyalist Richard B. Haldane; jeopolitikçi Halford J. Mackinder; *National Review*'ün yayıncısı Emperyalist ve Alman düşmanı Leopold Maxse; Muhafazakâr sosyalist ve emperyalist Viscount Milner; emperyalist bir donanma komutanı Carlyon Bellairs; ünlü gazeteci J. L. Garvin; Bernard Shaw; Morgan bankasının ortağı Sir Clinton Dawkins; ve Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa ve Rusya ile yapılan itilafın fikrini kulübün bir toplantısında ilk defa ima eden Sir Edward Grey idi.³

Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupalı sosyalistlerin ve hatta Marksistlerin eski devrimci barışçılık ideallerine ettiği ünlü ihanet kimseye şaşırtıcı gelmemiştir. Her Sosyalist Parti'nin savaşta "kendi" ulusal hükümetini desteklemesi (ABD'deki Eugene Victor Debs'in Partisi bir istisnadır) klasik Sosyalist Sol'un çöküşünün son örneğiydi. Bundan sonra sosyalistler ve yarı sosyalistler, Devlet ve karma ekonomiyi (=yeni Merkantilizm=Devlet Müdahaleciliği=Tekelci Devlet Kapitalizmi, bunların hepsi aynı gerçekliği ifade eden farklı sözcükler) kabul ederek Muhafazakârlara katıldılar. Lenin, bu çöküşe tepki olarak Sol Sosyalizmin canlanması için klasik devrimci Marksizmi yeniden kurma amacıyla İkinci Enternasyonal'den ayrıldı.

Hatta Lenin, neredeyse farkında olmadan bundan fazlasını başardı. Son zamanlardaki yozlaşmalardan kurtulmuş klasik bir saflığa dönmeyi amaçlayan "arındırıcı" hareketlerin, genellikle doğru kabul edilenden daha fazlasını arındırdığını herkes bilir. Gerçekten de Marx ve Engels'in yazılarında genellikle Devleti, Batı emperyalizmini ve saldırgan milliyetçiliği savunan belirgin "muhafazakâr" ifadeler vardı ve bu motifler, bu konudaki ustaların ikircikli görüşlerine göre Marksistlerin büyük çoğunluğunun sonradan "sosyal emperyalizm" savunucularının tarafına geçmesini sağladı (Davis, 1965: 26-43). Lenin'in topluluğu Marx ve Engels'den daha soldaydı. Lenin'in Devlet'e karşı tutumu kesinlikle daha devrimciydi ve emperyalizme karşı sürekli olarak ulusal kurtuluş hareketlerini savundu ve destekledi. Leninist taraf değişikliği, diğer önemli konularda da daha "solcuydu." Marx başlı başına piyasa kapitalizmine saldırmaya odaklanırken Lenin'in en büyük kaygısı kapitalizmin en üst seviyesi olarak gördüğü emperyalizm ve tekelliklikti. Böylece, Lenin'in bırakınız yapsınlar anlayışındaki kapitalizm yerine tekelci Devlet'e ve emperyalizme odaklanması, liberterlere Karl Marx'ın odaklandığı şeylerden daha hoş gelmişti. Son yıllarda, Leninist dünyadaki bölünmeler daha da solcu bir akımı ön plana çıkardı: Çinlilerin akımını. Gelişmemiş ülkelerdeki devrim vurgularında Çinliler, Devlet ve

³ Elbette mesele, bu adamların bir tür "Fabian komplosu"nun ürünleri olmaları değil; tam tersine, yüzyılın başında Fabianizm'in İngiliz siyasetindeki diğer baskın Yeni Muhafazakarlık akımlarıyla aynı safta yer alabilecek kadar muhafazakârlaştırılmış bir Sosyalizm hâline gelmesidir.

Sağcı Marksist uzlaşmalarını küçümsemenin yanı sıra nefretlerini feodal ve yarı feodal toprak beyliğine, yarı feodal topraklar aracılığı ile sermayenin kontrolünü eline alan tekel imtiyazlarına ve Batı emperyalizmine yönlendirdiler. İşçi sınıfına yapılan klasik Marksist vurgunun fiilen terk edilmesiyle Maoistler, Leninist çabalarını Eski Düzen'in modern dünyadaki büyük surlarının yıkılması üzerine yoğunlaştırdılar.⁴

Faşizm ve Nazizm, iç işlerinde sağ kolektivizme doğru sürüklenmede doruk noktasına ulaştı. Faşizm ve Komünizmi temelde özdeş olarak görmek liberterlerin ve aslında Batı Düzeni'nin adeti oldu. Ancak her iki sistem de kuşkusuz kolektivist olmalarına rağmen, sosyo-ekonomik içerikleri bakımından büyük farklılıklar gösteriyordu. Çünkü Komünizm, eskiden yönetimde olan elit kesimi acımasızca yerinden eden ve deviren gerçek bir devrimci hareketti. Faşizm ise tam tersine eski yönetici sınıfları iktidara taşıdı. Kısaca Faşizm, modern tekelci Devlet kapitalizmini ilahlaştıran bir karşıdevrim hareketiydi (Davis, 1965).

Faşist ve sağcı kolektivist fikir ve planların, bu dönemdeki Amerikalı büyük iş insanlarının ilgisini nasıl çektiğine dair örnekler için bkz. Rothbard, 1963; Salvemini ve George LaPiana: 1943: 65 ve sonrası.

Salvemini, faşist ekonomi hakkında şunları yazmıştı: "Aslında Devlet'in yani vergi mükellefinin özel girişime karşı sorumluluğu vardır. Faşist İtalya'da özel girişimin hatalarını Devlet ödüyor... Kâr özel ve bireysel. Kayıp ise kamusal ve toplumsal" (Salvemini: 1936: 416).

Alexander J. Groth'un Aralık 1964'te *American Political Science Review*'de yayımlanan etkileyici makalesi "The 'Isms' in Totalitarianism"e bakalım:

Komünistler genel olarak, mevcut sosyo-ekonomik seçkinleri kökünden sökmek için doğrudan ve dolaylı önlemler aldılar. Bu seçkinler toprak sahibi soylular, işletmeler, orta sınıfın büyük bir kısmı ve köylü sınıfı, bürokratik seçkinler, ordu, kamu hizmeti, adli sistem ve diplomatik birliklerdi. İkinci olarak, komünistlerin iktidarı ele geçirmesinin her örneğinde, bir proleter ya da işçi devletine yönelik önemli bir ideolojik-propagandacı vaat vardır. Bu vaatlere, ekonomik olarak en aşağıdaki sınıflar için eğitim ve istihdam konusunda sosyal hareketlilik vaadi eşlik etmiştir. Son olarak, Komünistler her durumda kendi egemenlikleri altına giren ekonomik sistemi, tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye dönüştürmeye çalıştılar... Faşizm (hem Alman hem de İtalyan versiyonları), sosyo-ekonomik bir karşıdevrim hareketiydi. Faşizm asla mevcut sosyo-ekonomik düzenin seçkinlerini mülksüzleştirmede ya da yok etmedi... Tam tersine. Faşizm iş dünyasında tekelci özel temerküz akımını durdurmadı, bu akımı genişletti. Kuşkusuz, Faşist ekonomik sistem bir serbest piyasa ekonomisi ya da kapitalist değildi. Ama bu sistem, sosyo-

⁴ Troçkist hareketin bölücü kanadını bünyesinde bulunduran Uluslararası Dördüncü Enternasyonel Komitesi şu an Marksizm-Leninizm çerçevesinde özellikle endüstriyel işçi sınıfına vurgu yapmaya devam eden tek örgüttür.

ekonomik seçkinleri korumak ve maddi ödüllerini sürdürmek için işlemedi mi? (Groth, 1964: 890-1).

Faşizmin 1920'lerde ve 1930'ların başında Batı'daki dev şirketlere cazip gelmesinin nedeni buydu —Komünizm tabii ki hiç cazip gelmemişti (Davis, 1965).

Artık analizimizi Amerika'ya uygulayabilecek durumdayız. Burada, mevcut muhafazakârlar tarafından yayılan ve çoğu Amerikalı liberter tarafından benimsenen yakın Amerikan tarihi hakkında çelişkili bir mitle karşılaşyoruz. Bu mit aşağı yukarı şu şekilde: Amerika Yeni Düzen kadar az çok bir “bırakınız yapsınlar” ideolojisine sahipti. Sonra Felix Frankfurter, Üniversitelerarası Sosyalist Toplum ve diğer “Fabian” ve Komünist komploculardan etkilenen Roosevelt, Amerika'yı önce sosyalizm daha sonra Komünizm yoluna sokan bir devrim düzenledi. Amerika tarihine ilişkin bu veya buna benzer bir görüşü benimseyen günümüz liberterleri kendilerini “aşırı sağcı” olarak görürler; onların biraz solunda Muhafazakârlar vardır, onların solu ise spektrumun ortasıdır, oranın solunda da Sosyalizm ve Komünizm bulunur. Dolayısıyla bazı liberterler için insanları anarşist olmakla suçlamak çok cezbedicidir. Çünkü Amerika'nın amansızca sola, Sosyalizme ve dolayısıyla Komünizme doğru sürüklendiğini düşündüklerinden, onlar için aradaki aşamaları görmezden gelmek ve tüm muhalefetlerini suçlamak en büyük cazibedir.

“Sağcı liberterlerin” bu görüşteki bazı önemli hataları hemen fark edebileceğini düşünebilirsiniz. Bir kere, sağcı liberterlerin Amerika'da sosyalizmin başlangıcı olarak nitelendirdiği gelir vergisi değişikliği, 1909'da her iki partinin de ezici çoğunluğu tarafından kabul edilerek Kongre'den geçirildi. Bu olaya sosyalizme yaklaşan sol bir hareket olarak bakabilmek için 16. Değişikliği yürürlüğe koyan Başkan William Howard Taft bir Solcuymuş gibi davranmamız gerekir ve kesinlikle çok az kişi bunu yapmaya cüret edebilir. Aslında, Yeni Düzen hiçbir şekilde bir devrim değildi, Yeni Düzen'in tüm kolektivist planı öncelikle buhran döneminde Herbert Hoover tarafından ve bunun ötesinde savaş kolektivizmi ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerika'ya hükmeden merkezi planlama tarafından öngörülmüştü. Yeni Düzen programındaki her unsur, yani merkezi planlama, sanayi ve tarım için bir zorunlu karteller ağının yaratılması, enflasyon ve krediyi artırma, ücret oranlarının yapay olarak yükseltilmesi ve genel tekel yapısı çerçevesinde sendikaların teşviki, hükümet düzenlemesi ve mülkiyet, önceki yirmi yıl boyunca tahmin edilmiş ve önceden belirtilmişti (bkz. Rothbard, *passim*). Ve kolektivist yığının tepesinde çeşitli dev şirketlerin çıkarlarına ayrıcalık tanıyan bu program, hiçbir şekilde sosyalizmi ya da solculuğu anımsatmıyordu; burada eşitlikçi ya da proleter gibi gözükene hiçbir şey yoktu. Hayır, filizlenen bu kolektivizmin Sosyalizm-Komünizm ile hiçbir akrabalığı yoktu, bu akrabalık Faşizm ya da Sağ Sosyalizm ileydi. Ve kuşkusuz, William Howard Taft, Woodrow Wilson ve Herbert Clark Hoover, birer proto-Faşist olarak, kriptö-Komünist oldukları zamandan daha çok tanınıyorlar.

Yeni Düzen'in özü, 1930'larda Leninist hareket tarafından, muhafazakâr mitolojide olduğundan daha fazla görüldü. Böylece, 1934'te İngiliz Leninist teorisyen R. Palme Dutt, Yeni Düzen'i "sosyal faşizm" olarak kısa ama sert bir şekilde analiz ettiği kitabını yayınladı. Hiçbir muhafazakâr muhalif, Yeni Düzen'i bundan daha güçlü veya sert bir şekilde kınamamıştır. Dutt, Roosevelt politikasının "savaş tipi bir diktatörlük biçimine geçmek" olduğunu yazdı; ona göre Roosevelt'in temel politikaları Ulusal Tüfek Derneği aracılığıyla tekelci devlet kapitalizmini dayatmak, enflasyon yoluyla işletme, bankacılık ve tarıma mali destek sağlamak ve daha düşük reel ücret oranlarıyla halkın kısmen mülksüzleştirilmesi ve iş gücünün mecburu tahkim yoluyla düzenlenmesi ve sömürülmesiydi. Dutt'a göre Yeni Düzen'in "sosyal-reformist 'ilerici' kamuflaje" ortadan kalkınca "devlet kapitalizmi ve endüstriyel köleliğe dayalı yeni Faşist sistemin gerçekliği ortaya çıkıyordu. Dutt, son derece saygın *Current History Magazine* dergisinin editöründen bir alıntıyla sözlerini etkili bir şekilde sonlandırıyor:

Yeni Amerika, (editör bunu 1933 yılının ortalarında yazmıştı) eski anlamda kapitalist olmayacak, Sosyalist de olmayacak. Eğer şu anda Faşizme doğru bir yönelim varsa, büyük bir orta sınıf ulusunun deneyimlerini, geleneklerini ve umutlarını somutlaştıran akım Amerikan Faşizmi olacaktır (Duth, 1934: 247-51).

Dolayısıyla Yeni Düzen, Amerikan'ın geçmişinden nitel bir kopuş değildi; aksine, daha önce Hoover Yönetimi zamanında, Birinci Dünya Savaşı'ndaki savaş kolektivizminde ve İlerici Dönem'de önerilmiş ve bu doğrultuda hareket edilmiş olan Devlet ayrıcalığı ağının nicel bir uzantısıydı. Dr. Gabriel Kolko'nun dahiyane çalışmasında ABD'de tekelci devlet kapitalizminin ya da Kolko'nun "politik kapitalizm" dediği şeyin kökenlerine dair yapılmış en kapsamlı açıklamayı görebiliriz. *Triumph of Conservatism* adlı kitabında Kolko, İlerici Dönem reformlarındaki politik kapitalizmin kökeninin izini sürüyor. Ortodoks tarihçileri, İlerici Dönem'i (kabaca 1900-1916) hep serbest piyasa kapitalizminin giderek "tekelci" bir hâle geldiği bir dönem olarak gördüler. Tekel ve dev işletmelerin bu saltanatına tepki olarak özgecil entelektüeller ve ileri görüşlü politikacılar bu kötülükleri düzeltmek ve düzenlemek için hükümet müdahalesine yöneldiler. Kolko'nun muhteşem eseri gerçeğin, bu mitin neredeyse tamamen zitti olduğunu gösteriyor. Yüzyılın başında meydana gelen şirket birleşme ve tröst dalgalarına rağmen, Kolko, serbest piyasadaki rekabet güçlerinin, dev işletmelerin çıkarlarının elinde tuttuğu ekonomik gücün istikrara kavuşturulması ve kalıcılaştırılması hususunda yapılan girişimleri hızla etkisiz hâle getirdiğini ortaya çıkarıyor. Piyasadaki rekabetçi fırtınalar tarafından yenilgiye uğratılan işletmeler buna tepki olarak 1900'lerden sonra yardım ve korunma için giderek federal hükümete yönelmeye başladılar. Kısaca, federal hükümetin müdahalesi, dev işletme tekeli için kamu yararı için zapt etme amacıyla değil, dev işletmelerin (ve aynı zamanda ticari birliklerin) serbest piyasadaki rekabetçi rüzgarlardan dolayı kuramadıkları tekelliliği oluşturabilmek amacıyla tasarlanmıştı. Hem Solcular hem de Sağcılar hükümet

müdahalesinin aslında, solcu ve işletme karşıtı olduğu düşüncesiyle ısrarla yanıldılar. Hem Morgan'ın çıkarları tarafından yönlendirilen büyük iş adamları hem de Profesör Kolko, tekel ayrıcalığının yalnızca Devlet tarafından oluşturulabileceğini ve bu ayrıcalığın serbest piyasa eylemlerinin bir sonucu olmadığını fark ettiler.

Böylece Kolko gösteriyor ki, Theodore Roosevelt'in Yeni Milliyetçiliği ile başlayan ve Wilson'ın Yeni Özgürlüğü ile doruğa ulaşan sigortacılık, bankacılık, gıda, ihracat ve genel olarak işletmelerdeki günümüz Sağcılarının “sosyalist” olarak gördüğü düzenlemeler büyük iş adamları tarafından yalnızca takdir edilmemiş aynı zamanda onlar tarafından tasarlanmış ve hayata geçirilmişti. Bu, ekonomiye sübvansiyon, istikrar ve tekel ayrıcalığı kazandırmak için gösterilmiş bilinçli bir çabaydı. Andrew Carnegie'in bu konudaki görüşü tipik bir görüştü: Ne U.S. Steel'in kuruluşunun ne de Morgan şirketinin sponsor olduğu ünlü “Gary Dinners'in” çelik endüstrisindeki rekabeti engelleyemeyeceğinden derin endişe duyan Carnegie, 1908'de “Bu sorunun düzgünce çözülebilmesi için Hükümet'in kontrolü tek başına yeterli olacaktır” dedi. Carnegie, tek başına hükümet düzenlemeleriyle ilgili endişe verici bir şey olmadığını açıkladı. “Mahkeme kontrolünde olmasına rağmen sermaye, gaz şirketinde tamamen güvenlidir. Hükümet kontrolü altında olmasına rağmen tüm sermaye de öyle olacak...” dedi (Kolko, 1963: 173 ve *passim*).⁵

Kolko gösteriyor ki, İlerici Parti temelde Roosevelt'in tekrar seçilmesi ve Morgan şirketleri (şirketin solcu sosyal hizmet uzmanları farkında olmadan muhafazakâr ve devletçi bir hareketi maskeliyordu) aleyhinde dava açmak için çok istekli olan Başkan Taft'ın cezalandırılması için Morgan tarafından oluşturulmuş bir partiydi. Federal Ticaret Komisyonu'nun kurulması ile sonuçlanan ve dev işletmelerin tehlikeli bir seviyede sosyalist olduğunu düşünmedikleri Wilson'ın Yeni Özgürlüğü, uzun süredir el üstünde tutulan destek, ayrıcalık ve rekabet düzenlemesi programını yürürlüğe koyduğundan hevesle karşılandı —ve Wilson'ın savaş kolektivizmi daha da büyük bir coşkuyla karşılanmıştı. Federal Ticaret Komisyonu'nun Başkanı ve Illinois Sanayi Odası'nın önceki Başkanı Edward N. Hurley, 1915'in sonlarında; Milletlerarası Ticaret Odası demiryolları ve taşımacılar için; ABD Merkez Bankası ülkenin bankacıları için ve Tarım Bakanlığı çiftçiler için ne yapıyorsa Federal Ticaret Komisyonu'nun da işletmeler için onu yaptığını sevinçle duyurdu. Her ekonomik çıkar grubu kartelleştiriliyor, tekelleştiriliyor ve hiyerarşik sosyo-ekonomik yapıdaki ayrıcalıklı yerine yerleştiriliyordu (Kolko, 1965: 274). Ticaret birlikleri kurma konusunda uzmanlaşan ve Federal Ticaret Komisyonu'nun kurulmasına yardım eden seçkin bir şirket avukatı olan Arthur Jerome Eddy'nin görüşleri özellikle etkiliydi. Eddy, iş dünyasındaki rekabeti şiddetle kınayan ve hükümet tarafından kontrol edilen ve

⁵ Kolko'nun Amerikan tarihyazımını nasıl etkilemeye başladığının bir örneği için bkz. Gilchrist ve Lewis, 1965: 115. Kolko'nun demiryolları üzerindeki çağdaş ve doğrulayıcı çalışmaları için bkz. Kolko, 1965. ICC'nin demiryolu endüstrisi üzerindeki tekelleştirici rolüne ilişkin kısa bir açıklama için bkz. Stone, 1963: 3-15.

korunan endüstriyel “işbirliği” çağrısında bulunan şaheserinde “Rekabet Savaştır ve Savaş da Cehennemdir.” Demişti (Eddy, 1920).

Peki günümüz sağcılar tarafından “sosyalist” olmakla suçlanan İlerici dönemin aydınları? Evet, bir anlamda sosyalistler ama bu ne tür bir “sosyalizm?” Modern Avrupa ve Amerika’nın siyasi biçimlerinin büyük bir kısmı için örnek oluşturan ve 19. yüzyılın sonlarında Amerikan aydınlarının büyük bir çoğunluğunun yüksek öğrenimlerini bünyesinde tamamladığı Bismarck Almanyası’nın devlet sosyalizmi. Kolko’nun da dediği gibi:

Modern aydınların muhafazakârlığı, ... Lester Ward, Richard T. Ely ya da Simon N. Patten tarafından devletin idealleştirilmesi de bu dönemdeki birçok Amerikalı akademisyenlere özgü bir eğitimin sonucuydu. 19. yüzyılın sonunda üniversiteler, Amerikan akademik sosyal ve ekonomik teorisini etkiledi. Devletin Bismarckçı bir şekilde idealleştirilmesi, 1880 ve 1890’larda Alman üniversitelerinde okuyan binlerce öğrenci tarafından uygun bir şekilde gözden geçirildi (Kolko, 1963: 214).

Ayrıca, “koltuk sosyalistleri” olarak da adlandırılan önde gelen aşırı muhafazakâr Alman profesörlerinin amacı kendilerini bilinçli olarak “Hohenzollern Hanedanı’nın aydın korumaları” hâline getirmektir.

Kolko, Morgan tarafından finanse edilen New Republic’in editörü Herbert Croly’i İlerici aydınların bir örneği olarak gösteriyor. Theodore Roosevelt’in Yeni Milliyetçiliğini sistemleştiren Croly, kolektivist federal kontrolü ve topluma hiyerarşik bir yapı kazandırmayı amaçlayan bu yeni Hamiltonculuğu takdir etmiştir.

İlerici Dönem’in ötesine bakan Gabriel Kolko şu sonuca varıyor:

Savaş sırasında, çeşitli idari makam ve acil durum kurumlarında iş ve siyaset arasında sonraki on yıl boyunca devam eden bir sentez oluşturuldu. Gerçekten de savaş dönemi, iş dünyasının zaferini büyük bir vurguyla temsil ediyor... dev şirketler çeşitli düzenleyici kurumlardan ve yürütme organlarından tam destek aldı. Oligopol ve fiyat ve piyasa anlaşmalarının Amerikan ekonomisinin baskın sektörlerinde kullanıma hazır hale gelmesi savaş sırasında oldu. Ekonomide gücün hızla yayılması ve nispeten kolay muhasebe kaydı fiilen sona erdi. Önemli yeni yasal düzenlemelerin durdurulmasına rağmen işletme ve federal hükümet birliği 1920’ler ve sonrasında, çeşitli endüstrilerdeki durumu istikrara kavuşturmak ve güçlendirmek için İlerici Dönem’de atılan temelleri kullanmaya devam etti. İlerici Dönem sırasında modern sanayicilik bağlamında kurulan ekonomiyi istikrara kavuşturmak için federal hükümetin kullanılması ilkesi, daha sonra siyasi kapitalizmin temelini oluşturdu.

Bu anlamda ilericilik 1920’lerde ölmedi, Amerikan toplumunun bir parçası hâline geldi (Kolko, 1963: 286-7).

Böylece New Deal ortaya çıktı. 1930’ların ortalarında ve sonlarında biraz solcu tereddütten sonra 1940’ta imzalanan ulusal savunma ve savaş sözleşmesi ile Roosevelt

Yönetimi, dev işletmelerle olan ittifakını pekiştirdi. Kalıcı savaş ekonomisini, tam teşekküllü tekelci devlet kapitalizmini ve yeni-merkantilizmi, günümüz askeri endüstriyel kompleksini barındıran bu ekonomi ve hükümet şekli o zamandan beri Amerika'yı yönetiyor. Amerikan toplumunun temel özellikleri, İkinci Dünya Savaşı'nda tamamen askerleştirilip politikleştirildiğinden bu yana değişmedi. Tabii akımların yoğunlaşması ve günlük yaşamda bile insanlara giderek Devlet'e ve onun askeri endüstriyel kompleksine hizmet eden uyumlu "Örgütün Adamları" şekli verilmesi dışında. William H. Whyte ünlü kitabı *The Organization Man*'de bu şekil verme işleminin, "aydınlanmış" sosyologların ve diğer toplum mühendislerinin kolektivist görüşlerinin işletmeler tarafından benimsenmesi sırasında gerçekleştiğini açıkça belirtti. Aynı zamanda bu görüş uyumunun sadece büyük iş adamlarının saflığının bir sonucu olmadığı açıktır. Ve "demokrasi" maskesi altında eğitim, kitleleri uçsuz bucaksız bürokratik makinenin birer dişlisi hâline getirme tekniğine dönüştü.

Bu arada Cumhuriyetçiler ve Demokratlar yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında olduğu gibi bu Düzen'i oluşturma ve destekleme konusunda iki taraflı olmaya devam ediyorlar. Partiler arasındaki yüzeysel farklılıkların altında yatan statükoya iki taraflı destek veren "taklitçilik" 1940'ta başlamadı.

Peki geride kalan bir grup liberter Amerika'nın ideolojik yelpazesindeki bu değişikliklere ne tepki verdi? Yirminci yüzyıl Amerika'sının büyük liberterlerinden birinin kariyerine bakarak buna öğretici bir cevap bulabiliriz. Bahsettiğimiz kişi Albert Jay Nock. 1920'lerde Nock radikal liberter felsefesini formüle ettiğinde, herkes tarafından aşırı solcu olarak görülüyordu ve kendisi de böyle düşünüyordu. İdeolojik ve siyasi yaşamda her zaman günün baş düşmanına odaklanma eğilimi vardır ve o günün baş düşmanı Coolidge-Hoover İdaresi'nin muhafazakâr devletçiliğiydi. Bu nedenle Nock, arkadaşı ve yoldaşı liberter Mencken ve diğer radikallerin ortak düşmana karşı savaşta yarı sosyalistlere katılmaları doğaldı. Öte yandan New Deal Hoover'ın yerini aldığı ruhsuz sosyalistler ve solcu olup olmadığı pek anlaşılmayan müdahaleciler New Deal kervanına katıldılar. Solda, yalnızca Nock ve Mencken gibi liberterler ve (Halk Cephesi döneminden önce) Leninistler, Roosevelt'in Hoover'ın yalnızca bir devamı olduğunu fark ettiler. Radikallerin, Roosevelt'in çok ileri gittiğine inanan ya da gösterişli popülist söylemlerinden hoşlanmayan eski Hoover ve Al Smith muhafazakârlarıyla Roosevelt'e karşı birleşik bir cephe oluşturması çok doğaldı. Ancak sorun şu ki, başlangıçta yeni buldukları müttefiklerini tamamen küçümseyen Nock ve yoldaşları, kısa sürede onları kabul etmeye ve eskiden hor görülen "muhafazakâr" etiketini neşeye takmaya başladılar. Bu değişim, avam radikallerde tarihte ideolojik değişimlerin çoğunda olduğu gibi farkında olmadan ve doğru dürüst bir ideolojik önderleri olmadığından dolayı gerçekleşti. Nock ve bir ölçüde Mencken için ise sorun, çok daha derinlere indi.

Çünkü Nock ve Mencken tarafından çok farklı şekillerde ortaya konan parlak ve incelikle bilenmiş liberter doktrininde her zaman ciddi bir kusur vardı; ikisi de büyük bir karamsarlık yanılığını benimsemişti. İkisinin de insanların özgürlük sistemini benimseyeceğine dair umudu kalmamıştı. Radikal özgürlük doktrininin hiçbir zaman uygulamaya konulamayacağını düşünen Mencken ve Nock kendi tarzlarında ideolojik liderlikten geri çekilmişti. Mencken bunu neşeli ve hedonik bir şekilde yapmıştı, Nock ise kibirle ve gizlice... Bu nedenle, her ikisinin de özgürlük davasına sağladığı büyük katkılara rağmen hiçbiri liberter bir hareketin lideri olamazdı. Çünkü hiçbiri liberter partiyi; umudun partisi ya da devrimin partisi olarak tasavvur edemezdi. Karamsarlık hatası, insanı Muhafazakârlığa götüren kaygan yokuşa doğru atılan ilk adımdır ve bu nedenle temelde hâlâ bir liberter olmasına rağmen, karamsar radikal Nock için muhafazakâr etiketini kabul etmek çok kolaydı.

Albert Jay Nock'un sevgili manevi atası Herbert Spencer'in ideolojik yolunu takip etmesi büyüleyicidir. İkisi de işe tamamen radikal liberterler olarak başladı, ikisi de teorilerini kitle eylemi yoluyla uygulamaya koymayı kapsayan radikal ve devrimsel taktiklerini terk etti ve ikisi de sonunda Muhafazakâr taktiklerden en azından kısmi bir muhafazakâr içerik anlayışına kaydı.

Böylece liberterler özellikle ideolojik yelpazenin neresinde durdukları hususunda, kendileri için hem söylem hem de içerik bakımından fazla kolektivist kaçan Roosevelt Yönetimi'ne karşı gelerek liberter söyleyişleri (ama bu söyleyişlerin içeriği hiç de liberter değildi) benimsemeye zorlanmış eski muhafazakârlarla birleştiler. İkinci Dünya Savaşı bu ittifakı güçlendirdi ve pekiştirdi çünkü bu yüzyıldaki tüm önceki Amerikan savaşlarının aksine, barış yanlısı ve "izolasyoncu" güçlerin tümü, düşmanları ve ardından kendileri tarafından "Sağ'ın" adamları olarak adlandırıldılar. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda liberterler kendilerini "aşırı sağcı" olarak gördüler ve hemen sol taraflarındaki muhafazakârlarla kutuplaştılar. Böylece ideolojik yelpazede o gün bugündür devam eden bir hata oluştu. Özellikle modern liberterler savaş ve militarizm karşıtlığının başından beri liberterleri de içeren "solcu" bir gelenek olduğunu unuttular ya da hiç anlamadılar. Bu nedenle New Deal dönemine ait tarihi sapma düzeldiğinde ve "sağcılar" yeniden savaş yandaşları haline geldiklerinde liberterler ne olduğunu anlayamadılar ve sözde muhafazakâr "müttefiklerini" takip etmeye başladılar. Liberaller eski ideolojilerini ve ilkelerini tamamen kaybetmişlerdi.

O zaman, ideolojik spektrumun uygun bir şekilde düzeltilmesi göz önüne alındığında özgürlük ile ilgili ne gibi beklentiler olabilir? Dünyanın sosyalist ve komünist hâle geldiğini gören ve kendisinin herhangi bir kitle eyleminden fiilen soyutlanmış ve koparılmış olduğuna inanan modern liberterin, uzun vadeli karamsarlığa gömülmesi şaşırtıcı değildir. Ama modern uygarlığın önemli gerekliliklerinin ne olduğunu fark ettiğimizde bu tablo hemen aydınlanıyor. Eski Düzen'in çöküşü liberter kitle eylemi sayesinde olmuştu ve bu

çöküş sonucunda Batı'da Fransız ve Amerikan Devrimleri gibi büyük devrimler meydana gelmiş ve Sanayi Devrimi'nin görkemini ve özgürlükte, devingenlikte ve yaşam standartlarında ilerlemeyi beraberinde getirmişti. Devletçiliğe doğru gerici dönüşlere rağmen modern dünya, eski dünyadan üstün olmaya devam ediyor. Ayrıca, Batı'da 18. yüzyıla kadar despotizmin, feodalitenin, teokrasinin ve militarizmin o ya da bu şekilde tüm insan uygarlığına hükmettiğini göz önünde bulundurursak iyimserlik her zaman yükselmelidir.

Bununla birlikte, Eski Düzen'in kalıcılığını ve dayanıklılığını ve Yeni Düzen'in görünüşteki kırılganlığını gözler önüne serdiğinden despotizm ve durgunluğa ilişkin bu kasvetli tarihi kaydın yalnızca kişinin karamsarlığını pekiştirdiği söylenebilir. Ancak bu tür yüzeysel analizler, Yeni Düzen Devrimi ile meydana gelen büyük, açıkça geri döndürülemez olan değişimi göz ardı ederler. Çünkü Eski Düzen, tam da batık kitlelerde hiçbir beklenti ve umut uyandırmadığı için köle sisteminde yüzyıllarca varlığını sürdürebildi. Bu kitlelerin kaderi, Tanrı tarafından atanmış yöneticilerinin emirlerine sorgusuz sualsiz itaat ederek yaşamak ve yabancı yaşamlarını kölelik içinde sürdürmektir. Ancak liberal devrim kitlelerin zihinlerine —sadece Batı'da değil aynı zamanda feodal egemenliğin hâlâ devam ettiği gelişmemiş yerlerde de— özgürlük, köylüler için toprak, milletler arasında barış ve belki hepsinden önemlisi ancak endüstriyel bir uygarlığın getirebileceği hareketlilik ve yükselen yaşam standartlarına yönelik şiddetli bir arzu duygusu yerleştirdi. Kitleler, Eski Düzenin bilinçsiz köleliğini bir daha asla kabul etmeyecekler ve liberalizm ve Sanayi Devrimi'nin uyandırdığı bu istekler göz önüne alındığında, özgürlüğün uzun vadeli zaferi kaçınılmazdır.

Çünkü yalnızca özgürlük, yalnızca serbest bir piyasa endüstriyel bir sistemi kurup sürdürebilir ve nüfus ne kadar artarsa böyle bir endüstriyel ekonominin özgür bir şekilde işlemesi de o kadar gerekli olur. Müdahalesiz ve serbest piyasa, endüstriyel bir sistem geliştikçe daha gerekli hale gelir; radikal sapmalar bozulmalara ve ekonomik krizlere neden olur. Bu devletçilik krizi özellikle tamamen sosyalist bir toplumda çarpıcı ve şiddetli bir hale gelir ve dolayısıyla devletçiliğin kaçınılmaz çöküşü ilk olarak sosyalist (yani Komünist) grubun ülkelerinde çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü sosyalizm içsel çelişkileriyle sert bir biçimde yüzleşmektedir. Sosyalizm çaresizce endüstriyel büyüme, daha yüksek yaşam standartları ve Devletin nihai sönüşüne ilişkin önceden duyurduğu hedeflerini gerçekleştirmeye çalışıyor ve kolektivist araçlarıyla bunu git gide yapamaz hâle geliyor. İşte sosyalizmin kaçınılmaz çöküşü. Sosyalist planlamanın gitgide çöküşü, ilk başta kısmen örtbas edildi. Çünkü her açıdan Leninistler, Marx'ın yanlış tahmin ettiği gibi gelişmiş bir kapitalist ülkede değil, feodalizmin baskısından mustarip bir ülkede iktidarı ele geçirdiler. Ayrıca Komünistler iktidarı ele geçirdikten sonra uzun yıllar boyunca, Sovyet Rusya'da, 1930'ların başında Stalin'in zoraki ortak kullanımı Lenin'in Yeni Ekonomik Politikasının öğretilerini tersine çevirene kadar ekonomide sosyalizmi uygulamaya çalışmadılar. Çin'in sözde öfkeli Komünist liderleri bile 1950'lerin sonlarına

kadar ülkelerine sosyalist bir ekonomi dayatmadılar. Her durumda, artan sanayileşme beraberinde o kadar şiddetli bir dizi ekonomik çöküntü getirdi ki, komünist ülkeler ideolojik ilkelerine aykırı olarak merkezi planlamadan adım adım geri çekilmek ve çeşitli seviyelerde ve biçimlerde serbest piyasaya geri dönmek zorunda kaldılar. Sovyetler Birliği için Liberman Planı büyük bir ün kazandı ancak Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya’da sosyal yapıdan uzaklaşma daha kaçınılmaz bir hale geldi. Bunlardan en gelişmiş olan ve Stalinci katılıktan diğerlerinden daha önce kurtulan Yugoslavya yalnızca on iki yılda o kadar hızlı bir şekilde sosyalist yapıdan uzaklaştı ki artık ekonomisi Fransa’ninkinden daha sosyalist değil. Kendilerine “Komünist” diyenlerin hâlâ ülkeyi yönetmelerinin temel sosyal ve ekonomik gerçeklerle ilgisi yoktur. Yugoslavya’da merkezi planlama fiilen ortadan kalktı; özel sektör sadece tarımda baskın gelmiyor aynı zamanda sanayi üzerinde de gücü var ve kamu sektörü o kadar radikal bir şekilde adem-i merkezîyetçi hâle geldi ki artık gerçek sosyalizm diye bir şey neredeyse yok. Doğrudan kapitalizme giden yolda yalnızca işçilerin sendika denetimini bireysel mülkiyet paylarına dönüştürme kalıyor. Komünist Çin ve *Monthly Review*’ün hünerli Marksist teorisyenleri durumu açıkça fark ettiler ve Yugoslavya’nın artık sosyalist bir ülke olmadığı konusunda uyarı verdiler.

Serbest piyasa iktisatçılarının, yarım yüzyıl kadar önce Profesör Ludwig von Mises’in ispatını ve dikkate değer anlayışını takdir edeceğini düşünenler olabilir. Gerçekten de Mises’in bir hayranı birkaç yıl önce bir romanda bu sosyalist yapıdan uzaklaşma sürecini öngörmüştü. Yine de ne bu yazar ne de serbest piyasa iktisatçıları komünist ülkelerdeki bu süreci selamlamak şöyle dursun, bu sürecin varlığını kabul ettiklerine dair bir işaret bile vermediler.⁶

Böylece komünist ülkeler giderek ve kaçınılmaz bir şekilde sosyalist yapılarından uzaklaşmak zorunda kalıyorlar ve böylece sonunda serbest piyasaya ulaşacaklar. Aynı zamanda uzun süreli liberter iyimserliği de gelişmemiş ülkelerin durumlarının nedenidir. Çünkü dünyanın her yerinde gelişmemiş ulusların halkları feodal Eski Düzen’den kurtulmak için devrim düşüncesine tutunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin bir zamanlar kendisini ve Batı Avrupa’yı Eski Düzen’in prangalarından kurtaran devrim sürecini bastırmak için elinden gelenin en iyisini yaptığı doğrudur ancak ezici silahlı güçlerin bile kitlelerin modern dünyaya girme arzusunu bastıramayacağı giderek daha belirgin bir hâle geliyor.

Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkeleriyle baş başa kaldık. Burada iyimserlik görüşü daha belirsizdir çünkü yarı kolektivist sistem sosyalizm kadar kendisiyle

⁶ Bir istisna için bkz. Grampp, 1963: 29-36. Bu yazıda Grampp (1963: 35) şunları yazmıştır: “Hayek, merkezi planlamanın köleliğe yol açacağını söyledi. Buradan çıkan sonuç devletin ekonomik otoritesindeki zayıflamanın bizi kölelikten uzaklaştıracağıdır. Komünist ülkeler bunun doğruluğunu kanıtlayabilir. Devletin çöküşü Marksistlerin hesaba katmadığı ve Hayek ile aynı fikirde olanların da beklemediği bir çöküş olacaktır.” Söz konusu roman için bkz. Hazlitt, 1951.

çelişmez. Yine de bu noktada da gelecekte ekonomik bir kriz ortaya çıkacakmış gibi görünüyor. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelecek potansiyel krizler yalnızca ekonomik değil. Amerika gençleri arasında merkezi bürokrasi, monoton eğitime ve Devlet'in yordakçıları tarafından uygulanan zorbalık ve baskıya karşı filizlenen ilham verici ahlaki bir mayalanma var.

Ek olarak, ifade özgürlüğünün ve demokrasi biçimlerinin önemli ölçüde korunması, en azından kısa vadede liberter hareketin büyümesine yardım eder. Amerika Birleşik Devletleri, son yarım yüzyılın devletçi ve despot örtüsünün altında yarı unutulmuş olsa bile, büyük bir liberter düşünce ve fiil geleneğine sahip olduğu için şanslıdır. Bu mirasın büyük bir kısmının pratikte önemi kalmasa da bunlar hala popüler söylemlere yansımaktadır ve bu müstakbel bir liberter parti için önemli bir ideolojik zemin oluşturmaktadır.

O zaman Marksistlerin “nesnel koşullar” dediği, özgürlüğün zaferi için gereken şey dünyanın her yerinde ve herhangi bir geçmiş çağda olmadığı kadar mevcuttur; çünkü dünyanın her yerinde kitleler daha yüksek yaşam standartlarını ve özgürlük vaadini tercih etmiştir ve çeşitli devletçilik ve kolektivizm rejimleri dünyanın hiçbir yerinde bu amaçları gerçekleştirememektedir. O hâlde zafer için ihtiyaç duyulan şey basitçe “öznel koşullardır.” Mesela dünyaya özgürlük ve tamamen serbest piyasanın, sorunlarından ve krizlerinden kurtulmalarını sağlayacağı mesajını yayacak genişleyen bir özgürlükçüler topluluğu gibi. İnsanları doğru yola yönlendirecek sayıda liberter olmazsa, özgürlüğe tam olarak ulaşamaz. Ama belki de böyle bir hareketin yaratılmasının önündeki en büyük engel, günümüz dünyasındaki liberterlerin tipik umutsuzluk ve karamsarlığıdır. Bu karamsarlığın çoğu, liberterlerin tarihi yanlış yorumlamasından ve kendilerinin ve kendilerine uyan bir avuç insanın kitlelerden ve dolayısıyla da tarihin sarmallarından telafi edilemez bir şekilde izole edilmiş olduklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden liberterler kendilerini tarih yazabilecek potansiyel bir hareketin parçası olarak gören insanlardan ziyade tarihsel olayların yalnız birer eleştirmenleri hâline gelirler. Modern liberterler, 17. ve 18. yüzyıl liberallerinin bugünün liberallerinden çok daha büyük zorluklarla karşılaştığını unutmuştur; çünkü Sanayi Devrimi'nden önceki o dönemde liberalizmin zafer kazanması çok zordu. Yine de o zamanki liberalizm kasvetli küçük bir tarikat olarak kalmaya razı gelmedi; aksine, teori ve faaliyeti birleştirdi. Liberalizm bir ideoloji olarak büyüüp gelişti ve kitlelere önderlik ve rehberlik ederek dünyanın kaderini değiştiren Devrim'i gerçekleştirdi. 18. Yüzyılın bu devrimi, tarihi kronik bir durgunluk ve despotluktan kurtararak gerçek ve seküler bir özgürlük, rasyonellik ve bolluk ütopyasına doğru ilerleyen devamlı bir harekete dönüştürdü. Eski Düzen ya öldü ya da can çekişiyor. Eski Düzen'den çeşitli izler taşıyan yöntemlerle modern toplumu ve ekonomiyi yönetmeye yönelik gerici girişimler de başarısızlığa mahkum. Önceki liberaller modern liberterlere sadece ideolojiler üzerine değil aynı zamanda çok daha yıkıcı olasılıklara karşı zaferler

üzerine de görkemli bir miras bıraktılar. Önceki liberaller aynı zamanda liberterlerin izleyeceği uygun stratejiler ve taktikleri de miras bırakmışlardı. Bu taktikler, kitlelerden uzak durmak yerine onları yönetmeleri ve kısa vadeli iyimserliğin tuzağına düşmemeleri gerektiği üzereydi. Kısa vadeli iyimserlik gerçekçi olmadığından doğrudan hayal kırıklığına ve ardından uzun vadeli karamsarlığa yol açar. Tıpkı madalyonun diğer tarafında uzun vadeli karamsarlığın ani ve kısa vadeli sorunlara odaklanmaya yol açtığı gibi. Kısa vadeli iyimserlik her şeyden önce sade ve basit bir strateji anlayışından kaynaklanır. Bu anlayışa göre özgürlük sadece daha fazla entelektüel yetiştirerek kazanacak, bu entelektüeller de bunun karşılığında kanaat önderleri eğitecek, onlar da kitleleri ikna edecek sonra da Devlet bir şekilde pınlını pırtını toplayıp sessizce gidecektir. Tabii işler o kadar kolay değil. Çünkü liberterler yalnızca bir eğitim sorunu ile değil aynı zamanda bir güç sorunu ile de karşı karşıya ve yönetici sınıf tarihte hiçbir zaman isteyerek gücünden vazgeçmedi.

Ama Amerika Birleşik Devletleri'nde güç sorunu uzak gelecekte gerçekleşecektir. Bir liberterin bu çağdaki ana görevi gereksiz ve zayıflatıcı kötümserliğinden kurtulması, uzun vadeli zafere gözünü dikmesi ve başarıya ulaşmak için yola koyulmasıdır. Bunu yapmak için belki de ilk önce ideolojik spektrum ile ilgili yanlış görüşlerini fazlasıyla düzeltmelidir; dostlarının ve müttefiklerinin ve özellikle düşmanlarının kim olduğunu keşfetmelidir. Bırakalım bu bilgilerle donanan liberterler, liberter düşünce tarihinin en önemli figürlerinden Randolph Bourne'un gençlik ruhu olarak adlandırdığı radikal uzun vadeli iyimserlik ruhuyla hareket etsin. Bırakalım Bourne'un (1965: 9-11, 15) heyecan verici sözleri özgürlük ruhu için de yol gösterici olsun:

Gençlik, geleneğin katılığına karşı çıkan aklın vücut bulmuş hâlidir. Gençlik, eski ve yerleşik her şeye acımasız sorular sorar. Neden? Bu şey ne işe yarıyor? Ve o şeyin savunucularından ağızda gevelenen, kaçamak cevaplar aldığında kendi taze, temiz ruhlu mantığını devreye sokarak yerleşmiş uygulamaları, gelenekleri ve fikirleri sorgular ve onları aptalca, anlamsız ve zararlı bulur ve içgüdüsel olarak o şeyleri yıkmaya ve yerlerine vizyonlarla dolu başka şeyler inşa etmeye başlar.

Gençlik, tüm bu sorgulayıcı, test edici tutumları mayalandırır. Eğer gençliğin, safsatalara ve tahrife karşı nefreti ve bu zahmetli eylemleri olmasaydı toplum, çürümekten ölürdü. Nahoş şeyleri mümkün olduğu kadar saklamak ya da bu nahoş şeylerin var olmadıklarına dair suskunluklarını ve iddialarını korumak eski neslin politikasıdır. Ama bu arada yaralar iltihaplanmaya devam eder. Gençlik kuvvetli bir antiseptiktir. Utanılacak sırları gün yüzüne çıkarır ve açıklanmalarını ister. Eski neslin gençlerden korkmasına ve onlara güvenmemesine şaşırılmamalı. Gençlik, eski neslin peşindeki intikamcıdır.

Büyüklerimiz günümüz ile ilgili görüşlerinde her zaman iyimser, gelecek ile ilgili görüşlerinde ise her zaman karamsardır. Gençlik, günümüze karşı iyimserdir ve gelecekle ilgili umutludur. Ve ilerlemeyi sağlayan da bu umuttur. Hatta belki de ilerlemeyi sağlayan tek şey budur.

O zaman hayatın sırrı, bu güzel genç ruhun asla kaybolmamasıdır. Gençliğin çalkantısından, aklı başında, güçlü, agresif bir cesaret ve hareket ruhu meydana gelmelidir. Bu ruh, yeni fikirlere karşı misafirperver ve deneyim edinmeye hevesli, esnek, büyüyen bir ruh olmalıdır. Tepkilerini sıcak ve doğru tutmak ebedi gençliğin sırrını bulmaktır ve ebedi gençlik de kurtuluştur.

Referanslar

Amery, Leopold S. (1953). *My Political Life*, London: Hutchinson.

Becker, Carl. (1958). *The Declaration of Independence*, New York: Vintage Books.

Bourne, Randolph. (1912). "Youth," *The Atlantic Monthly* (April, 1912); reprinted in Lillian Schlissel, ed., *The World of Randolph Bourne* (New York: E. P. Dutton and Co., 1965), pp. 9–11, 15.

Davis, Horace B. (1965). "Nations, Colonies, and Social Classes: The Position of Marx and Engels," *Science and Society*, pp. 26–43.

Dutt, R. Palme. (1934). *Fascism and Social Revolution*, New York: International Publishers.

Eddy, Arthur Jerome. (1920). "The New Competition: An Examination of the Conditions Underlying the Radical Change That Is Taking Place In the Commercial and Industrial World—The Change" from *A Competitive to a Cooperative Basis*, Chicago: A. C. McClurg and Co.

Grampp, William D. (1963). "New Directions in the Communist Economies," *Business Horizons* (Fall, 1963), pp. 29–36.

Gilchrist, David T. and Lewis, W. David. (eds.) (1965). *Economic Change in the Civil War Era*, Greenville, Del.: Eleutherian Mills-Hagley Foundation.

Hazlitt, Henry. (1951). *The Great Idea*, New York: Appleton-Century-Crofts.

Himmelfarb, Gertrude. (1962). *Lord Acton*, Chicago: University of Chicago Press.

Kolko, Gabriel. (1963). *The Triumph of Conservatism: A Re-interpretation of American History, 1900–1916*, Glencoe, Ill.: The Free Press.

———. (1965). *Railroads and Regulation, 1877–1916*, Princeton: Princeton University Press.

Milchman, Alan. (1964). "The Social and Political Philosophy of Jean-Jacques Rousseau: Utopia and Ideology", *The November Review*.

Rothbard, Murray N. (1963). *America's Great Depression*, Princeton: Van Nostrand.

Ruhle, Jurgen. (1962). "The Philosopher of Hope: Ernst Bloch," in Leopold Labedz, ed., *Revisionism*, New York: Praeger.

Salvemini, Gaetano and LaPiana, George. (1943). *What To Do With Italy*, New York: Duell, Sloan ve Pearce.

Salvemini, Gaetano. (1936). *Under the Axe of Fascism*, London: Victor Gollancz.

Semmel, Bernard. (1960). *Imperialism and Social Reform: English Social-Imperial Thought, 1895–1914*, Cambridge: Harvard University Press.

Schumpeter, Joseph A. (1955). *Imperialism and Social Classes*, New York: Meridian Books.

Stone, Christopher D. (1963). "ICC: Some Reminiscences on the Future of American Transportation," *New Individualist Review* (Spring, 1963), pp. 3–15.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitedir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.